

Ольга Вакульчук,

кандидат історичних наук, завідувач відділу пресознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: o-vakulchuk@ukr.net

БАГАТОТИРАЖНІ ГАЗЕТИ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ РАДЯНСЬКОЇ ПРЕСИ (1920 – початок 1930-х років)

У статті розглядаються питання розвитку специфічного виду радянської преси – багатотиражних газет у період 1920-х – початку 1930-х років, а також можливості використання їх як історичного джерела. Особливості функціонування багатотиражних видань, визначення їхнього місця та ролі в системі радянської преси охарактеризовано з урахуванням суспільно-політичної ситуації, що склалася в Україні у період 1920-х – початку 1930-х років. Крім того, розглядаються можливості бібліографічного опрацювання цього виду періодики, створення друкованих бібліографічних покажчиків, каталогів й електронних баз даних.

Ключові слова: багатотиражна преса, газети, 1920–1930-ті роки, бібліографія газет, фонди бібліотек.

Періодом становлення та розвитку радянської багатотиражної преси, яка отримала для цього найсприятливіші умови, є 1920–1930-ті роки. Із самого початку їй надавалися функції пропагандиста, організатора й агітатора; підтримувана компартією багатотиражна преса жорстко нею контролювалася. Запроваджуючи багатотиражну пресу в повсякденне життя, проголошуючи її своїм зняряддям, компартійне керівництво почало з організованого формування свідомості широких мас робочих і селян як основної рушійної сили в побудові соціалістичної держави, при цьому ідеологічний вплив поширювався на найширші верстви населення – аж до окремо взятого працівника.

У радянські часи багатотиражні газети розглядалися вченими в контексті вивчення партійно-радянської преси. Об'єктивно це пояснюється тим, що із самого початку їх виникнення і в процесі подальшого розвитку багатотиражні видання утверджувалися як складова загальної системи періодичних видань СРСР. Окремих досліджень багатотиражної преси вкрай небагато, більшість матеріалів мають науково-популярний характер, наприклад: «Твоя заводская газета» Ю. Юрова [1],

«Газета на производстве» В. Авдеева і В. Добриніна [2], «Стенная и многотиражная печать» Г. Зав'ялова [3], «Большие дела маленьких газет» колективу авторів [4]; багатотиражній пресі присвячено розділ у навчальному посібнику О. Андреевої «История книжного дела в документальных источниках и материалах периодической печати» [5], соціологічний зріз дослідження преси представлено в праці М. Алексеєвої «Газета в зеркале социологического анализа» [6]; відомою є дисертація Г. Вичуба «Многотиражная печать в системе советской прессы (к истории возникновения, развития и функционирования)» [7].

Усі багатотиражні газети, а надто зазначеного періоду, об'єднувало спрямування на обов'язковість висвітлення визначеної тематики в публікаціях: трудові успіхи й досягнення країни та республіки, окремого підприємства, установи. Основне призначення – вплинути на мотивацію до праці, створити в колективі настрої трудового поривання, ентузіазму, почуття єдності. Люди, які працювали на підприємствах, установах, навчалися у ВНЗ, обов'язково повинні були читати не тільки центральні газети на зразок «Правди», але і «своє» видання, тому випуск багатотиражок усіляко заохочувався: «Заводская газета должна выходить еженедельно и регулярно», – пише у 1929 р. «Киевский пролетарий» [8, с. 4]; газета «Комуніст» у 1929 р. у статті, присвяченій заводським газетам, зазначає: «Насиченість політичним змістом і справжньою масовістю в роботі – ось шлях для вирішення поставлених перед заводською пресою завдань щодо поголового втягнення робітничої класи до соціалістичного будівництва. Місцеві партійні організації мусять забезпечити розвиток газет саме цим шляхом» [9, с. 3].

Характерною ознакою першої половини 1920-х років є існування та широке розповсюдження численних різновидів багатотиражної преси:

– кооперативні газети, бюлетені й листки: «Рабочий кооператор» (Миколаїв, 1921), «Военный кооператор» (Полтава, 1923), «Голос продработника» та «Рабочий кооператор», «Спілка» (Київ, 1923), «Торгово-промышленный бюлетень» (Київ, 1923), «Харьковский потребитель» (Харків, 1923) тощо;

– газети товариств і комісій ліквідації неписьменності: «Красная грамота» (Київ, 1922), «Геть неписьменність!» (Одеса, 1924), «Долой неграмотность!» (Миколаїв, 1925);

– комітетів допомоги голодуючим: «На борьбу с голодом!» (Херсон, 1921), «На голод!» (Бердичів, Богуслав, Коростень, Кролевець, Сквиря, Сосниця, Умань, усі – 1921) тощо;

– профспілкових газет: «Днепровский водник» (Київ, 1922), «На

борьбу с анархией» (Катеринослав, 1921), «Моряк» (Одеса, 1921–1925, почала виходити в 1917), «Организованный рабочий» (Катеринослав, 1922), «Профессиональная жизнь» (Одеса, 1921), «Пролетарий Черниговщины» (Чернігів, 1921), «Свободный труд» (Херсон, 1921), «Южный гудок» (Харків, 1923), «Эхо гудка» (Київ, 1922) тощо;

– газети будинків санітарної просвіти, окружних відділів охорони здоров'я, що з'явилися у зв'язку з поширенням деяких хвороб і виходили як окремі видання або як додатки до «великих» газет: «На борьбу з сухотами» (Житомир, 1925), «На борьбу з туберкулезом» (Полтава, 1925), «На борьбу со скарлатиной» (Кременчук, 1925), «Противотуберкулезный трехдневник» (Херсон, 1923);

– бюлетені, випущені до днів робітників різних професій, виборів бюро осередків ЛКСМУ, до конференцій робітників певних галузей виробництва й освіти, бюлетені профспілок, військових частин і товарних бірж, бюлетені-огляди виробничих нарад, екстрені випуски: Бюлетень Верхне-Днепровского Линейного Отдела ЮОПС¹ (Київ, 1921), Бюлетень Единого Рабоче-крестьянского Потребительского Общества (КЕПО) (Київ, 1920), Бюлетень до перевиборів бюро осередку ЛКСМУ друкарні ДВУ-ВУАН [Київ, 1929] тощо. Бюлетені продовжували випускати і в другій половині 1920-х років;

– численні одноденні газети, що виходили як відгук на злободенні питання або підготовлені до свят. Наприклад: «Аэрохим» – до дня повітряного флоту та товариства авіації, повітроплавства і хімії (Харків, 1925), «Белоцерковский печатник голодающему» (Біла Церква, 1921), «В Червону Армію!» (Нова Ушиця, 1922), «Долой взятку!» (Одеса, 1922), «Конный артиллерист» (Київ, 1923), «Красный новобранец» (Житомир, 1921), «Красный путь» (Бердичев, 1921), «Межрабпом» («Международная рабочая помощь», Київ, 1925), «На варті» (Київ, 1925), «На зов Поволжья» (Чернігів, 1921), «На помощь Японии» (Полтава, 1923), «На помощь беспризорному» (Харьков, 1924), «Первое мая» (Катеринослав, 1922), «Призывник» (Одеса, 1925), «Приютите!» (Харьков, 1923), «Село і місто» (Олександрія, 1925), «Студент Жовтня» (Одеса, 1925), «Шевченківський день» (Копальні, 1921), «Шостий Жовтень» (Чернігів, 1923) тощо.

За кількісним показниками, що спираються на дані наукових каталогів «Газети України 1921–1925 рр.», укладених фахівцями НБУВ, у 1921–1925 рр. вийшло 75 одноденних газет [10], у 1926–1929 рр. – 183 [11];

¹ ЮОПС – Южный округ путей сообщения.

– разові газети, характерні для другої половини 1920-х років: «Заошаджена копійка» (Харків, 1929), «На штурм некультурності» (Суми, 1928), «Наша відповідь Чемберлену» (Полтава, 1927), «Чапаєвець» (Полтава, 1927), «Чекист на страже» (Бирзула, 1927), «Цвях» (Київ, 1929) тощо.

З наведених прикладів зрозуміло, що назви багатотиражних газет чітко відповідали принципу дохідливості змісту видання та його адресності, зв'язку з актуальними подіями того часу.

Партійне керівництво зобов'язувало редколегії багатотиражок відійти від невиразного подання інформації, дбати про відповідне художнє оформлення газет, про ілюстративну частину, «засоби зорового впливу». Відповідальні за випуск газет намагалися зробити їх наочними для сприйняття інформації, цікавими для тих, хто буде їх читати, з обов'язковим урахуванням соціального походження читача. Для цього пропонувалося використовувати яскраві заголовки, друкувати фейлетони, дотепні карикатури тощо. І вже в 1929 р. «Киевский пролетарий» констатує: «Полотнища страниц имеют не скучный, ведомственный вид, а изобилуют рисунками, карикатурами, кричат удачными заголовками» [8, с. 4]. Задля покращення і змісту, і форми багатотиражних газет пропонується, щоб до їхніх редколегій входили «кадри художників з товаришів свого підприємства, установи чи ВИШ'у» [12, с. 3].

Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років сформувалася чітка тенденція до зростання кількісного складу газетної періодики. Значною мірою кількісний стрибок у системі періодики стався завдяки багатотиражним газетам, особливо фабрично-заводським, які з'явилися одночасно з будівництвом і введенням в експлуатацію промислових підприємств, що напряму пов'язано з проголошеним у країні курсом на індустріалізацію. У цей час значну частину багатотиражок становили газети новобудов першої п'ятирічки, такі як «Днепрострой» (Запоріжжя); Дніпрогес (Дніпрельстан), будівництво якого розпочато навесні 1927 р., а на проектну потужність виведено в роки другої п'ятирічки, був символом радянської індустріалізації. У період будівництва Дніпрогесу друкувалося багато матеріалів про величезний економічний ефект цього проекту, на його втілення в життя витрачалися величезні кошти. Про Запорізьку ГЕС писали всі газети, поети складали вірші, композитори – музичні твори.

У зазначений період широко практикувалася робота виїзних редакцій «великих» газет на об'єктах народного господарства, зокрема на ударних будовах, у селах. Ця форма масової роботи використовувалася протягом усього періоду існування радянської журналістики; випускалися спеціа-

льні газети, бойові листки, плакати. У січні 1929 р. створено першу виїзну редакцію «Правди», яка працювала на Харківщині. У 1930 р. з'явилися виїзні редакції на колесах, облаштовані в спеціально обладнаних вагонах, що давало можливість охопити найвіддаленіші регіони країни. У роки перших п'ятирічок виїзні редакції відряджалися на великі промислові будови, такі як Дніпробуд і в сільськогосподарські райони. Редакції таких газет призначалися окружними комітетами компартії, адже мали відігравати важливу агітаційну роль у процесі індустріалізації й колективізації. Особливого розмаху робота виїзних редакцій набула на початку 1930-х років. Так, газета «Пролетарська правда»² лише в 1930-х роках мала понад 160 додатків, які є багатотиражними газетами, адже матеріали для них готували на місцях виїзні редакції; частина цих газет має свою нумерацію, частина – лише дату виходу. Так, протягом 1930–1935 рр. друкувалися спеціальні випуски виїзної редакції газети на підприємствах і в установах Києва та області: «Пролетарська правда та Трибуна січнівця», «Пролетарська правда та Індустріальний взуттєвник», «Пролетарська правда/Каленый утюг», «Пролетарська правда та Цвях», «Пролетарська правда та Ленінська кузня», ««Пролетарська правда» на заводі «Більшовик»», ««Пролетарська правда» на водоканалі», ««Пролетарська правда» в селі Княжичах» тощо.

З матеріалів «Пролетарської правди» про роботу виїзних редакцій стає відомо, що направлена вона переважно на «штурм проривів» – боротьбу з прогулами, браком, недбалим використанням устаткування, простоями, за «організацію бригад якості та виставок ганьби» тощо. Від імені виїзної редакції друкувалися гасла штибу: «потрібен негайний рішучий і справжній більшовицький штурм, потроєна чітка робота кожного окремого робітника, комуніста, комсомольця, службовця, ІТР'івця (інженерно-технічний робітник. – Прим. авт.) та всіх заводських організацій для боротьби з найменшими проявами усякого опортунізму й примиренством до них, для забезпечення більшовицького готування до вступу в 3-й вирішальний рік п'ятирічки... Ширше соціалістичний наступ!» [13, с. 3].

Крім центральних й обласних, виїзні редакції, які працювали переважно в селах, колгоспах, мали також «районки». Наприклад, «Большевистский штурм» на буровых (Лисичанськ, 1932), «Більшовицька правда»: виїзна редакція на Шепетівських цукроварнях (Шепетівка, 1932), «Дзержинець» на домні сім: виїзна редакція «Дзержинця» (Кам'янське, 1932), «Букси-

² Пролетарська правда – орган Київського обласного і міського комітетів КП(б)У, обласної та міської Рад депутатів, заснована 1921 р.

рний бюллетень» газети «Соцнаступ» (Павлоград, 1930): виїзна редакція у селах Богданівка й Тернівка; «Червоний шлях»: орган Бобринецького райпарткому, райвиконкому, райколгоспсоюзу та райпрофради: виїзна редакція в селі Витязівка (Бобринець, 1930) тощо.

Про роботу виїзних редакцій багатотиражних газет повідомляли на своїх сторінках газети різних рівнів – від центральних до міських і районних. Так, у матеріалі ««Мартен» на селі», надрукованому в «Пролетарській правді» 10 січня 1930 р., ідеться про шефську допомогу робітників заводу «Більшовик» у проведенні «весняної засівкампанії», організації тракторної колони в підшефних селах, а також про виїзд у села редколегії газети «Мартен» спільно з представниками «Пролетарської правди» для організації роботи сількорів і допомоги в справі випуску газети. Зазначається, що, маючи на меті випуск багатотиражної газети ««Мартен» на селі», редколегія звернулася до сількорів із проханням надати матеріали. Далі повідомляється про вихід шести номерів цієї газети, майже повністю сформованої з матеріалів місцевих сількорів. Газета вийшла півторатисячним накладом, який розповсюдили в селах, а примірники, що залишилися, розійшлися серед працівників «Більшовика». Кореспондент Г. Лан закликає редколегії всіх інших багатотиражних газет перейняти ініціативу «Мартену» й так само відправляти свої редакції в села [14, с. 3]. Редколегія багатотиражки «Калений утюг» фабрики «Київ-Одяг» випускала спеціальну газету ««Калений утюг» на селі», присвячену колективізації та «засівкампанії», висвітлювала стан підготовки «ударних ремонтних і культбригад» [14, с. 3]; виїжджали на села й редакції газет «Червоний взуттьовик»³, «Червоний складув»⁴ («Червона Гута»), «Під прес», «Кліщі»⁵, «Радянський водомір» тощо. Працювали виїзні редакції на селі під гаслами «Виїзні редакції – бійці за соціалістичну сівбу!», «Більшовицька засівна кампанія для фабрично-заводської преси – це мобілізація мас, більшовицькі темпи, плян, систематичність, повсякденна увага газети до кампанії» тощо.

Багатотиражні газети перебували під постійною увагою партійного

³ «Червоний взуттьовик» – орган парткомітету та ФЗК І Київської фабрики взуття ім. Ю. П'ятакова. Існував ще «Червоний взуттєвик» – орган ФПК КП(б)У та фабпрофкому ІХ Держвзуттєвої фабрики ім. Кагановича, виходив у Дніпропетровську.

⁴ «Червоний складув» – орган партколективу та ФЗК Держсклозаводу «Червона гута» (Київ).

⁵ «Кліщі» – назва із січня по червень 1930 р. газети «Червоний чинбар», органу парткомітету та завкому київського шкіркомбінату.

керівництва, саме тому провідні партійно-радянські газети висвітлювали питання, пов'язані з роботою багатотиражок. Так, у «Пролетарській правді» в 1930 р. постійними є рубрики «Огляд фабрично-заводської преси» та «Трибуна робселькора» [15]. У статтях рубрик розглядаються досягнення і вади окремих газет, зокрема «Трибуна січнівця», «Під прес»⁶, «На рейки»⁷, «Цвях»⁸ та ін. Одні газети хвалять за висвітлення тогочасних актуальних питань – раціоналізації, виконання промфінплану, кадрів, ліквідації «проривів», інші – критикують за відсутність боротьби з проявами «правого й лівого опортунізму», «решток контрреволюційного троцькізму, дворушництва», а також за беззмістовність, публікацію низькопробних віршів тощо [16, с. 2]. Не обходиться в цих статтях без закликів «широко розгорнути найрішучішу боротьбу за генеральну лінію партії», за здійснення поставлених партією завдань [17, с. 2].

Центральні, обласні та районні газети друкували численні бюлетені, спецвипуски, додатки, сторінки, листівки, які є різновидами багатотиражок. Порівняно з 1920-ми роками, на початку 1930-х їхня кількість значно зростає. Серед таких видань – «Комсомолец України», орган центрального та Київського комітетів ЛКСМУ (Київ, 1930–1934), що виходив із численними додатками, як то: «Дайош вугілля!» (1930), «Донецька сторінка» (1930), «З мішком по мільйони» (1930), «За озброєння революційною теорією» (1930), «За політехнізацію» (1930), «Комсомол в боротьбі за металл» (1930); як приклад додатків, які готувала і випускала виїзна редакція «Комсомольця України», наведемо газети «Молодий гірник» (1930), «Рахунок велетнів» (1931), «Гостритель списи» (1932), «За липовий цвіт» (1932), «Пролетарський турист» (1932), «Прибузький комунар» (1933), ««Комсомолец України» на шляховому будівництві» (1934), ««Комсомолец України» на фінфронті» (1934) тощо.

Стрімкий розвиток низової преси, що включала районні, фабрично-заводські, колгоспні газети, видання місцевих відомств і закладів освіти, пояснюється й тим, що пріоритетними завданнями економіки наприкінці 1920-х років визначено індустріалізацію та колективізацію. Ці газети, будучи, як і вся тогочасна радянська преса, знаряддям пропаганди, конкретизували її через місцеві умови, завдання, приклади. Розвиток багатотиражної преси відбувався за ініціативою та під контролем місцевих

⁶ «Під прес» – таку назву мала газета «Стахановець кондитер» Київської фабрики ім. К. Маркса у 1929–1931 рр.

⁷ «На рейки» – у 1929–1931 рр. назва газети «За ударні темпи», органу партбюро, завкому та дирекції Київського трамвайного заводу ім. Ф. Дзержинського.

⁸ «Цвях» – газета робітників і службовців цвяхового заводу ім. Письменного.

партійних органів. Відкриття відомчих газет заохочувалося, парторганізації підприємств, де планувалося видання газет, мали обов'язок забезпечити їх кадрами й щоденно керувати ними. Редактори таких газет висувалися парторганізаціями підприємств і затверджувалися міським комітетом КП(б)У. На засіданнях бюро обласного й міського комітетів партії приймалися плани накладів і виносилися рішення щодо покращення випуску газет. Творча робота редакцій обговорювалася на засіданнях комітетів КП(б)У, після чого з'являлися спеціальні постанови щодо «покращення роботи, усунення недоліків», викриття «опортуністів» тощо.

Найбільше багатотиражних газет у цей час виходить у промислових центрах – Дніпропетровську, Запоріжжі, Кіровограді, Краматорську, Макіївці, Сталіно, Харкові, а також у Києві, Одесі, Вінниці; наклади – від 2 тис. до 15 тис. пр.

Часом заснування газет вищих навчальних закладів є 1920-ті роки. Серед перших таких видань – багатотиражка Харківського Комуністичного університету ім. Артема «Артемовець» (1927), газета «Артемовець» Донецького гірничого інституту (1927); у 1926–1927 рр. з'явилися газети Харківського технологічного інституту «Червоний технолог», Харківського медичного інституту «Рефлекс», Київського політехнічного інституту «Київський політехнік», Дніпропетровського гірничого інституту «В заборі навчання» (1928), Київського університету «Кузня освіти» (1929) тощо. Тематика публікацій відповідає основним партійним постулатам і виконує пропагандистську функцію через ідеологічні штампи: «партосвітня робота», «марксо-ленінська методологія», настанови для молоді «товариша Сталіна», партійні чистки студентських і викладацьких кадрів, комсомольський запал у навчанні, заохочення до вступу в лави комсомольської організації та компартії. Суто інститутські справи теж знаходили своє відображення в пресі: організація робфаків, діяльність наукових гуртків, виробнича практика, результати сесій, культмасова робота на факультетах тощо. Є на сторінках газет ВНЗ дружні шаржі, листування, реклама про вихід книжок і підручників.

Багатотиражні газети на своїх сторінках фіксували майже стенографічно всі події та заходи, що відбувалися в країні й на окремо взятому підприємстві, колгоспі, установі, навчальному закладі. Усі тогочасні газети, у тому числі й багатотиражні, писали про індустріалізацію, п'ятирічку, соцзмагання, зустрічні плани, ударників, раціоналізаторів, завдання партколективів, суботники, нормування робочого часу тощо. Інші актуальні в той час питання – боротьба з релігією та безгосподар-

ністю, партійні «чистки», вибори та перевибори до рад різних рівнів, масова культосвітня робота, колективні договори, підготовка кадрів, шефська допомога селянам тощо.

Отже, 1920-ті роки – період становлення й розвитку багатотиражної преси, поступового усвідомлення її місця та ролі в системі радянської преси. У 1930-х роках – зі зміцненням тоталітарної держави з її репресивною системою керування, встановленням авторитарної одноосібної влади Й. Сталіна, жорстким ідеологічним контролем усіх сфер суспільного життя – розпочався період остаточного утвердження багатотиражної преси як дієвого знаряддя радянської пропаганди й агітації.

Нині теоретичні й практичні засади виникнення, розвитку та функціонування багатотиражної преси, організації їх зберігання у фондах бібліотек, надання доступу до цього інформаційного ресурсу потребують ґрунтовного дослідження. Не вирішеною є проблема бібліографічної реконструкції багатотиражної преси, зокрема й періоду 1920-х – 1930-х років. Проте варто зазначити, що вагомий внесок у справу бібліографування багатотиражних газет здійснили фахівці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, включаючи їх до своїх друкованих каталогів та електронних баз даних. Серед друкованих праць – опублікований у 1979 р. покажчик «Газети Радянської України 1917–1920 рр.» (400 назв газет), «Газети України 1917–1920 років у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (2014, 1 тис. 327 назв), каталоги «Газети Радянської України 1921–1925 рр.» (682 назви, 1981), «Газети Радянської України 1926–1929 рр.» (984 назви, 1985), «Газети України 1930–1934 рр. у фондах НБУВ» (у двох частинах, 9 тис. 177 найменувань, 2004). Усі названі покажчики й каталоги містять бібліографічні описи газет різних рівнів, у тому числі багатотиражних. У рамках виконання відділом пресознавства НБУВ наукових тем його фахівці продовжують готувати друковані ретроспективні бібліографічні покажчики газет України з фондів НБУВ, працюють над створенням електронного каталогу газет України, до якого включаються й усі багатотиражні газети, які зберігаються у фондах бібліотеки.

Список бібліографічних посилань

1. Юров Ю. Твоя заводская газета. М., 1960. 117 с.
2. Авдеев В., Добрынин О. Газета на производстве. Л., 1931. 24 с.
3. Завьялов Г. П. Стенная и многотиражная печать. Алма-Ата, 1957. 60 с.

4. Большие дела маленьких газет : [сборник статей] / сост. Ф. Стржижовский. М., 1957. 204 с. : ил.
5. Андреева О. В. История книжного дела в документальных источниках и материалах периодической печати : учеб. пособие. М., 2011. 232 с.
6. Алексеева М. И. Газета в зеркале социологического анализа. Л., 1970. 33 с.
7. Вычуб Г. Многотиражная печать в системе советской прессы (к истории возникновения, развития и функционирования) : автореф. дисс. ... канд. ист. наук. М., 1972. 19 с.
8. П. Л. Заводские многотиражки. *Киев. пролетарий*. 1929. 4 мая.
9. За керівництво заводською друкованою газетою. *Комуніст*. 1929. 13 серп.
10. Газети Радянської України 1921–1925 рр. (за матеріалами газетних фондів ЦНБ АН УРСР). Київ, 1981. 229 с.
11. Газети Радянської України 1926–1929 рр. у фондах ЦНБ АН УРСР : каталог. Київ, 1985. 305 с.
12. Артем'єв Г. Художнє оформлення великотиражок. *Пролетар. правда*. 1930. 5 лют.
13. «Пролетарська правда» на штурм проривів. 1930. 16 груд.
14. Лан Г. «Мартен» на селі. *Пролетар. правда*. 1930. 10 січ.
15. Лан Г. Виправдовують себе (великотиражки Петрівки). *Пролетар. правда*. 1930. 10 січ.
16. С. П. Роботу великотиражних газет – на політичну височінь. *Пролетар. правда*. 1930. 16 листоп.
17. Дужче вогонь проти правого і «лівого» опортунізму та примиренства. *Пролетар. правда*. 1930. 28 листоп.

References

1. Yurov, Yu. (1960). Tvoia zavodskaia hazeta [Your factory newspaper]. Moscow [in Russian].
2. Avdeev, V., Dobrynin, O. (1931). Gazeta na proizvodstve [Newspaper in the production]. Leningrad [in Russian].
3. Zavyalov, G. P. (1957). Stennaia i mnogotirazhnaia pechat [Wall and large print]. Alma-Ata [in Russian].
4. Bolshyie dela malenkih gazet: [sbornik statey] [Big deeds of small newspapers: [collection of articles]]. (1957). F. Strzhyzhovskii (Ed). Moscow [in Russian].

5. Andreeva, O. V. (2011). *Istoriia knizhnogo dela v dokumental'nykh istochnikakh i materialakh periodicheskoi pechati: uchebnoe posobie* [The history of bookwork in documentary sources and periodicals: a training manual]. Moscow [in Russian].

6. Alekseeva, M. I. (1970). *Gazeta v zerkale sotsiologicheskogo analiza* [Newspaper in the Mirror of Sociological Analysis]. Leningrad [in Russian].

7. Vychub, G. (1972). *Mnogotirazhnaia pechat v systeme sovetskoy pressy (k istorii vozniknoveniia, razvitiia i funktsionirovaniia)* [Large-scale printing in the system of the Soviet press (on the history of origin, development and functioning)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow [in Russian].

8. P. L. (1929). *Zavodskie mnogotirazhki* [Factory Editions]. *Kievskii proletarii – Kiev Proletariat*. (1929, May 4) [in Russian].

9. *Za kerivnytstvo zavodskoiu drukovanoiu hazetoiu* [For Kerivnitsvo factory-run crooked newspaper]. *Komunist – Komunist*. (1929, August 13) [in Ukrainian].

10. *Hazety Radianskoi Ukrainy 1921–1925 rr. (za materialamy hazetnykh fondiv TSNB AN UkrRSR)* [Newspapers of Radyansk Ukraine 1921–1925 pp. (for the materials of newspaper funds of the Central Library of the Academy of Sciences of the Urals Republic of Dagestan)]. (1981) [in Ukrainian].

11. *Hazety Radianskoi Ukrainy 1926–1929 rr. u fondah TSNB AN UkrRSR: kataloh* [Newspapers of Soviet Ukraine 1926–1929 in the funds of the Central Scientific Library of the USSR Academy of Sciences: catalog]. (1985). Kyiv [in Ukrainian].

12. Artemiev, H. (1930). *Khudozhnie oformlennia velykotyrazhok*. [Art design of large editions]. *Proletarska Pravda – Proletarian Truth*. (1930, February 5) [in Ukrainian].

13. «Proletarska pravda» na shturm proryviv [«Proletarian Truth» to storm the breakthroughs]. (1930, December 16) [in Ukrainian].

14. Lan, H. «Marten» na seli [«Marten» in the village. Proletarian truth]. *Proletarska Pravda – Proletarian Truth*. (1930, January 10) [in Ukrainian].

15. Lan, H. *Vypravdovuiut sebe (velykotyrazhky Petrivky)* [Justify themselves (large editions of Petrivka)]. *Proletarska Pravda – Proletarian Truth*. (1930, January 10) [in Ukrainian].

16. S. P. *Robotu velykotyrazhnykh hazet – na politychnu vysochin* [The work of large-circulation newspapers – to political heights.]. *Proletarska Pravda – Proletarian Truth*. (1930, November 30) [in Ukrainian].

17. *Duzhche vohon proty pravoho i «livoho» oportunizmu ta prymyrenstva*

[Stronger fire against right and «left» opportunism and reconciliation].
Proletarska Pravda – Proletarian Truth. (1930, November 28) [in Ukrainian].
Стаття надійшла до редакції 03.01.2020.

Olha Vakulchuk,

PhD (Historical), Head of Department,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
3 Holosiivskiy Ave., Kyiv 03039, Ukraine
e-mail: o-vakulchuk@ukr.net
ORCID: 0000-0003-4171-3886

**Mass-Circulation Ukrainian Newspapers in the System of the Soviet Press
(1920 s – early 1930 s)**

This article considers the development of the specific type of the Soviet press – mass-circulation newspapers in the 1920 s – early 1930 s, and the possibility of using them as a historical source. The way mass-circulation periodicals operate, as well as their place and role in the system of the Soviet press are characterized in the light of social and political situation in Ukraine in the 1920 s – early 1930 s. Possibilities of bibliographic processing of this type of periodicals, creation of printed bibliographic indexes, catalogs and electronic databases are also considered.

1920 s – 1930 s was the period most favorable for the formation and development of the Soviet mass-circulation press performing the functions of propagandist, organizer and agitator from the very start. The mass-circulation press was not only supported by the Communist Party, but also tightly controlled by it.

All the mass-circulation newspapers of that time were focused on covering certain topics in publications: labor successes and achievements of the country and the republic, labor successes and achievements of a separate enterprise, institution, and education institution. The main intention was to influence the motivation to work, to create the mood of labor drive, enthusiasm, and a sense of unity in the team.

Multi-circulation newspapers almost stenographically transcribed all the events and activities that took place in the country and at a single enterprise, collective farm, institution, school. They all wrote about industrialization, Five Year Plan, social competitions, counter-plans, shock workers, efficiency experts, tasks of party teams, voluntary Saturday work «subbotniks», standardization of working hours, etc. Other pressing issues at that time were the fight against religion and mismanagement, elections and re-elections to city councils, mass cultural and education work, collective agreements, training, assistance to peasants, and so on.

Theoretical and practical principles of origin, development and operation of the mass-circulation press, organization of its storage in library funds, access to this information resource require thorough research. The problem of bibliographic reconstruction

of the mass-circulation press in particular, and the period of the 1920 s – 1930 s, remains unsolved. Therefore, given the significant source potential of the mass-circulation press, its historical and bibliographic research at the present stage is a critical task.

Keywords: mass-circulation press, newspapers, 1920 s – 1930 s, bibliography of newspapers, libraries funds.